

Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту: окрема ухвала, зразкова справа, вирішення виключної правової проблеми тощо

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2024

Дата публікації: 2024-06-24

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/dodatkovyi-protseualni-mekhanizmy-harantuvannia-efektyvnoho-sudovo-oho-zakhystu-okrema-ukhvala-zrazkova-sprava-vyrishennia-vykliuchnoi-pravovoi-problemy-toshcho/>

Відомості про матеріал

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

Програма тренінгу «Проблеми ефективного судового захисту в адміністративному судочинстві» для суддів адміністративних судів

10 листопада 2023 року

Ян БЕРНАЗЮК

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,

доктор юридичних наук, професор

Пов'язані поняття

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- Ефективний захист
- Правова визначеність
- Єдність судової практики
- Окрема ухвала (obiter dictum)
- Зразкова справа
- Виключна правова проблема
- Відступ від правової позиції
- Доктрина actio popularis (позов на захист суспільних інтересів)
- Адміністративне судочинство
- Довіра до суду

Запитання для обговорення

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- Чи є інститут окремої ухвали на практиці ефективним механізмом для сприяння суду у здійсненні правосуддя?

- Чи став інститут зразкової справи на практиці додатковим механізмом гарантування ефективного судового захисту та чи є необхідність у обговоренні необхідності внесення змін до КАС України у цій частині?
- Чи мають процесуальну можливість суди першої та апеляційної інстанції відступити від позиції Верховного Суду?
- Чи є ефективним на практиці механізм судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах (ст. 382 КАС України) та чи є необхідність у обговоренні необхідності внесення змін у цій частині?
- Чи є ефективним на практиці механізм визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання рішення суду (ст. 382 КАС України) та чи є необхідність у обговоренні необхідності внесення змін у цій частині?

Матеріал 4

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту

Матеріал 5

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту

Матеріал 6

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту

Стратегія розвитку Верховного Суду на 2023 - 2027 роки (проект станом на травень 2023)

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- Ціль 5: забезпечити єдність судової практики
- Треба запобігати розбіжностям у практиці, а не усувати їх вже після виникнення. Тобто працювати на випередження. Для цього важливо відстежувати застосування своїх правових позицій судами нижчих інстанцій, виявляти розбіжності, відстежувати стан виконання рішень, що базуються на певних правових позиціях. Таку аналітику системно публікувати, обговорювати з суддями (ВС та інших інстанцій), адвокатами, прокурорами. Також необхідно аналізувати правильність застосування висновків ВС судами першої та апеляційної інстанції. Мінімізувати випадки, коли суди враховують при ухваленні судових рішень не висновки про саме застосування норм права, а будь-які висновки, наведені в мотивувальній частині постанови ВС. Також застосовувати окремі ухвали для реагування на судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій, в яких без будь-якої мотивації не враховано практику ВС, особливо у випадках, коли на неї посилалися сторони (ігнорування висновків, а не аргументоване їх незастосування).
- Опрацювати механізми реалізації положень ч.5 ст.13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо обов'язковості правових висновків ВС для всіх суб'єктів владних повноважень, в тому числі шляхом застосування інструменту окремих ухвал, що сприятиме зменшенню порушень законодавства, а отже і кількості спорів.

Стратегія розвитку Верховного Суду на 2023 - 2027 роки (проект станом на травень 2023)

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- Ціль 4: писати рішення простою зрозумілою мовою, відповідати на всі аргументи сторін

- 6. Суд не повинен толерувати використання у процесуальних документах учасників справи та виступах обценної (нецензурної) лексики, лайки, образ, необґрунтованих звинувачень, критики судової системи, суддів, судів і їхніх працівників, що не має стосунку до вирішення спору, тощо. З метою підтримання авторитету судової влади та подання прикладу для судів нижчих інстанцій за таке зловживання процесуальними правами ВС повинен відповідно до закону залишати відповідні процесуальні документи без розгляду, накладати на порушника штраф, а у разі необхідності - постановляти окрему ухвалу.

ст. 249 Кодекс адміністративного судочинства України

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- Суд, виявивши під час розгляду справи порушення закону, може постановити окрему ухвалу і направити її відповідним суб'єктам владних повноважень для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли порушенню закону.
- У разі необхідності суд може постановити окрему ухвалу про наявність підстав для розгляду питання щодо притягнення до відповідальності осіб, рішення, дії чи бездіяльність яких визнаються протиправними.
- Суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором. Окрема ухвала щодо прокурора або адвоката надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно.

Ст. 249 Кодекс адміністративного судочинства України

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- В окремій ухвалі суд має зазначити закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його статтю, пункт тощо), вимоги яких порушено, і в чому саме полягає порушення.
- З метою забезпечення виконання вказівок, що містяться в окремій ухвалі, суд встановлює у ній строк для надання відповіді залежно від змісту вказівок та терміну, необхідного для їх виконання.
- Окрему ухвалу може бути винесено судом першої інстанції, судами апеляційної чи касаційної інстанцій.
- Окрема ухвала може бути оскаржена особами, яких вона стосується.
- Окрема ухвала Верховного Суду є остаточною і оскарженню не підлягає.

Ст. 249 Кодекс адміністративного судочинства України

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- Суд вищої інстанції може постановити окрему ухвалу в разі допущення судом нижчої інстанції неправильного застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення.
- Такі самі повноваження має Велика Палата Верховного Суду щодо питань передачі справ на розгляд Великої Палати.
- Окрема ухвала стосовно порушення законодавства, яке містить ознаки кримінального правопорушення, надсилається прокурору або органу досудового розслідування, які повинні надати суду відповідь про вжиті ними заходи у визначений в окремій ухвалі строк.
- За відповідним клопотанням прокурора або органу досудового розслідування вказаний строк може бути продовжено

Кодекс адміністративного судочинства України

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- Стаття 324. Окрема ухвала суду апеляційної інстанції
- 1. Суд апеляційної інстанції у випадках і в порядку, встановлених статтею 249 цього Кодексу, може постановити окрему ухвалу.
- Стаття 358. Окрема ухвала суду касаційної інстанції
- 1. Суд касаційної інстанції у випадках і в порядку, встановлених статтею 249 цього Кодексу, може постановити окрему ухвалу.

Кодекс адміністративного судочинства України

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- Стаття 383
- 6. За наявності підстав для задоволення заяви про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень - відповідачем на виконання такого рішення суду, або порушення прав позивача, підтверджених таким рішенням суду, суд постановляє ухвалу в порядку, передбаченому статтею 249 цього Кодексу.

Кодекс адміністративного судочинства України

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- Стаття 4
- Зразкова адміністративна справа - типова адміністративна справа, прийнята до провадження Верховним Судом як судом першої інстанції для постановлення зразкового рішення
- Стаття 290
- 1. Якщо у провадженні одного або декількох адміністративних судів перебувають типові адміністративні справи, кількість яких визначає доцільність ухвалення зразкового рішення, суд, який розглядає одну чи більше таких справ, може звернутися до Верховного Суду з поданням про розгляд однієї з них Верховним Судом як судом першої інстанції.
- 2. У поданні про розгляд справи Верховним Судом як зразкової зазначаються підстави, з яких суд, що надає подання, вважає, що справа має бути розглянута Верховним Судом як зразкова, в тому числі посилання на типові справи. До подання додаються матеріали справи.

Кодекс адміністративного судочинства України

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- Стаття 346.5
- Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії або палати, має право передати справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо дійде висновку, що справа містить виключну правову проблему і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

Кодекс адміністративного судочинства України

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- Стаття 328.4

- Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у частині першій цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно в таких випадках:
- 1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку;
- 2) якщо скаржник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні.

Кодекс адміністративного судочинства України

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- Стаття 346
- 1. Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, передає справу на розгляд палати, до якої входить така колегія, якщо ця колегія вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з цієї самої палати або у складі такої палати.
- 2. Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів або палати, передає справу на розгляд об'єднаної палати, якщо ця колегія або палата вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з іншої палати або у складі іншої палати чи об'єднаної палати.
- 3. Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, палати або об'єднаної палати, передає справу на розгляд Великої Палати, якщо така колегія (палата, об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду.
- 4. Суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, палати або об'єднаної палати, передає справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, якщо така колегія (палата, об'єднана палата) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати.

Кодекс адміністративного судочинства України

- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту
- Стаття 383

Висновки

- Верховний Суд переглянув у касаційному порядку адміністративну справу за позовом фізичної особи до Управління архітектури та містобудування Міської ради про визнання протиправним та скасування рішення.
- Ця справа стосувалася правомірності дій Управління архітектури та містобудування міської ради щодо анулювання паспорту прив'язки розміщення тимчасової споруди, які позивач вважав протиправними внаслідок недотримання відповідачем форми та порядку прийняття рішення про анулювання паспорту прив'язки.
- Під час розгляду справи колегія суддів Касаційного адміністративного суду дійшла висновку про необхідність постановлення окремої ухвали, оскільки виявила недостатність підзаконного урегульована питання анулювання паспорту прив'язки на розміщення тимчасової споруди.

- Ухвала Верховного Суду від 23 листопада 2021 року у справі № 420/6285/20
- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту

Матеріал 20

- Суд виходив з того, що Порядком розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності, затвердженим наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (яке відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2019 року № 829 «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» перейменоване на Міністерство розвитку громад та територій України) від 21 жовтня 2011 року № 244 не визначено форми, у якій уповноважений орган ухвалює рішення про анулювання паспорту прив'язки тимчасової споруди, а також не урегульовано процедуру, за наслідками якої паспорт прив'язки може бути анульовано.
- Суд зазначив, що така ситуація не відповідає принципу належного урядування (ефективного врядування), створює ситуацію невизначеності як для відповідних суб'єктів господарювання, так і суб'єктів владних повноважень на конкретній території, а також призводить до численних судових спорів (зокрема, Верховним Судом вже було розглянуто справи № № 712/16025/13-а, 405/1317/15-а, 373/2346/16-а, 296/634/16-а, 420/6255/18, 1140/3326/18, 1140/2872/18, 757/7315/16-а, у яких суб'єкт владних повноважень приймав рішення про анулювання паспорту прив'язки на розміщення тимчасових споруд, керуючись Порядком № 244, у різних формах та у результаті неоднакової процедури).
- Ухвала Верховного Суду від 23 листопада 2021 року у справі № 420/6285/20
- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту

Висновки

- Верховний Суд також врахував, що одним із важливих елементів принципу належного урядування є юридична визначеність та «якість» закону, що покладає на державу обов'язок приймати такі закони, які відповідають Конституції України та спрямовані на найбільш ефективний захист прав і свобод особи.
- Відповідно до сталої практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) (пункт 85 рішення у справі «Шалімов проти України» (Shalimov v. Ukraine), заява № 20808/02) такий критерій як «якість закону» вимагає, щоб він був доступним для зацікавленої особи, яка, окрім того, повинна мати можливість передбачити наслідки його дії щодо себе, та відповідав принципів верховенства права (рішення у справах «Круслен проти Франції» (Kruslin v. France), № 11801/85, пункт 27; «Ювіг проти Франції» (Huvig v. France), № 42921/09, п. 26).
- На підставі аналізу завдань та функцій, покладених на Міністерство розвитку громад та територій України, визначених законами України «Про благоустрій населених пунктів», «Про регулювання містобудівної діяльності» та Положенням про Міністерство розвитку громад та територій України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2014 року № 197, колегія суддів дійшла висновку, що Міністерство недостатнім підзаконним регулюванням не забезпечило належне виконання покладеної на нього функції щодо розроблення в установленому законом порядку норм і правил у сфері благоустрою.
- Ухвала Верховного Суду від 23 листопада 2021 року у справі № 420/6285/20
- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту

Матеріал 22

- Верховний Суд наголосив, що Міністерством розвитку громад та територій України протягом тривалого часу (з дати затвердженням наказом від 21 жовтня 2011 року № 244 Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності) не вживалися достатні заходи, спрямовані на врегулювання питання щодо порядку анулювання паспорту прив'язки розміщення тимчасової споруди.

- Суд також звернув увагу, що недостатня урегульованість питання анулювання паспорту прив'язки на розміщення тимчасової споруди призвела до суттєвих порушень з боку органів, уповноважених здійснювати контроль за дотриманням благоустрою населених пунктів, пов'язаних з перевіркою дотримання порядку встановлення тимчасових споруд на території населеного пункту, здійснювати анулювання паспортів прив'язки тимчасових споруд, унаслідок чого порушено право відповідних суб'єктів господарювання, закріплене статтею 42 Конституції України, на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, а також зумовило настання негативних для них наслідків у вигляді неправомірного втручання у це право.
- Ухвала Верховного Суду від 23 листопада 2021 року у справі № 420/6285/20
- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту

Матеріал 23

- До того ж без належного врегулювання питань, пов'язаних з процедурою анулювання паспорту прив'язки встановлення тимчасових споруд, адміністративні суди не мають достатньої можливості оцінити правомірність відповідних рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень.
- З огляду на вищезазначене, Верховний Суд виніс окрему ухвалу, якою довів до відома Міністерства розвитку громад та територій України про відсутність унормування у Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності, затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 21 жовтня 2011 року № 244 та зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 22 листопада 2011 року за № 1330/20068, механізму прийняття та форми рішення про анулювання паспорту прив'язки тимчасової споруди.
- Ухвала Верховного Суду від 23 листопада 2021 року у справі № 420/6285/20
- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту

Використані джерела

- 1. Берназюк Ян. Окрема ухвала як вид процесуального судового рішення та підстава для притягнення до дисциплінарної відповідальності державного службовця https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_BernazukJO.pdf
- 2. Берназюк Ян. Окрема ухвала суду як особливий вид процесуального рішення <https://constitutionalist.com.ua/okrema-ukhvala-sudu-iak-osoblyvyj-vyd-protsesualnoho-rishennia-2>
- 3. Берназюк Ян. Конституційні гарантії виконання судового рішення в адміністративному процесі // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2020, № 4 (92), С. 200-215. <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1194/1081>
- 4. Берназюк Ян. Особливості дотримання в адміністративному судочинстві принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Bernazuk_23_04_2021.pdf
- 5. Берназюк Ян. Національні та міжнародні стандарти протидії зловживанню процесуальними правами під час вирішення публічно-правових спорів. Право і суспільство. 2021. № 5. С. 301-315. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/5_2021/44.pdf
- 6. Берназюк Ян. Поняття та особливості принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2021. – Серія Право. – Випуск 66. – С. 135-141 URL : https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/NVUzhNU_66.pdf
- 7. Берназюк Ян. Поняття зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві та його вплив на довіру до судової гілки влади // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 5 (17) – жовтень 2021 – С. 23-39. URL : <https://maup.com.ua/assets/files/expert/17/2.pdf>

- 8. Берназюк Ян. Національні та міжнародні стандарти протидії зловживанню процесуальними правами під час вирішення публічно-правових спорів // Право і суспільство № 5/2021 С. 301-314 URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/5_2021/44.pdf96
- 9. Bernaziuk Ian. The types of abuse of procedural rights in administrative judicature: practice of the Supreme court and the European court of human rights (Види зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві: практика Верховного суду та Європейського суду з прав людини // Visegrad Journal on Human Rights. 2021, № 4, С. 31-36. URL : https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/11/VJHR_4_2021.pdf
- 10. Берназюк Ян. Окрема ухвала як один з механізмів гарантування ефективного захисту https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/okr_uhvala.pdf
- 11. Берназюк Ян. Особливості забезпечення єдності судової практики та відступу від правових позицій Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів) // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2020, № 2 (90), С. 77-89 <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/946>
- 12. Берназюк Ян Співвідношення необхідності забезпечення єдності судової практики та відступу від правових позицій Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів) <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/986409>
- 13. Берназюк Ян. Вирішення виключної правової проблеми як спосіб забезпечення однакового застосування норм права <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/655976>
- 14. Берназюк Ян. «Доктрина актіо popularis (позов на захист суспільних інтересів) в аспекті гарантованого права на доступ до правосуддя (26.01.24) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/actio_popularis_bernaziuk.pdf
- 15. Берназюк Ян. Критерій ефективності судового захисту в правових позиціях Верховного Суду: між незалежністю та принципом законності
- Додаткові процесуальні механізми гарантування ефективного судового захисту

Джерела та матеріали

1. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_BernazukJO.pdf
2. Використані джерела. <https://constitutionalist.com.ua/okrema-ukhvala-sudu-iak-osoblyvyj-vyd-protseusualnoho-rishennia-2>
3. Використані джерела. <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1194/1081>
4. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Bernazuk_23_04_2021.pdf
5. Використані джерела. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/5_2021/44.pdf
6. Використані джерела. https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/NVUzhNU_66.pdf
7. Використані джерела. <https://maup.com.ua/assets/files/expert/17/2.pdf>
8. Використані джерела. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/5_2021/44.pdf96
9. Використані джерела. https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/11/VJHR_4_2021.pdf
10. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/okr_uhvala.pdf
11. Використані джерела. <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/946>
12. Використані джерела. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/986409>
13. Використані джерела. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/655976>
14. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/actio_popularis_bernaziuk.pdf

Файли матеріалу

Оригінальний файл автора